

NEKROLÓG

Beke László 1944- 2022

2022. január 31-én pótolhatatlan veszteség érte a művészettörténet mellett a magyar fotótörténet képviselőit is. Meghalt Beke László, a XX. és a XXI. század kulturális életének megkerülhetetlen személyisége, a Magyar Fotótörténeti Társaság egyik alapító tagja. Egész életét a művészet megértésével és megértetésével töltötte, és ennek során, szinte pályája kezdetétől fogva jelen volt a fotográfia műfajának, elméletének és kontextusának vizsgálata, elemzése. Beke László 1944. május 23-án született Szombathelyen. Egyetemi tanulmányait 1963-1968 között végezte az ELTE Btk. művészettörténet és magyar tanszékén. Első munkahelye 1968-1969 között a Művészettörténeti Dokumentációs Központ, majd ezt követően az MTA Művészettörténeti Kutató Csoport tudományos munkatársa. 1988-1995 között a Magyar Nemzeti Galéria fősztályvezetője. 1989-1996 között az Iparművészeti Főiskola tudományos munkatársa és 1990 óta a Képzőművészeti Főiskola címzetes egyetemi tanára, 1990-1994 között tanszékvezető. 1995-től öt éven át a Múcsarnok igazgatója lett, majd 2000 és 2004 között a MTA Művészettörténeti Kutatóintézetének igazgatója, innen ment nyugdíjba is. 1996 óta a művészettörténet tudományok kandidátusa és számos díj és elismerés birtokosa. 1999 óta az Európai Tudományos és Művészeti Akadémia (Salzburg) tagja. Kutatási területe a XIX-XX. század művészet, médiatörténet-, és elmélet.

A fotó iránti elköteleződésének első jelei már a Kozma Lajosról (Budapest, 1968. Társszerző: Varga Zsuzsa) írt első könyvében felfedezhetők, ekkor még csak negyedéves bölcsészhallgató. Az illusztrációs anyag összeállítása közben bukkant rá kutatótársaival a modern építészet egyik legendás fényképészének, Seidner Zoltánnak méltatlan körülmények között lappangó negatívjaira és kópiáira. Ettől fogva vallotta, hogy az építészetet a fényképészet felől is meg lehet közelíteni. 1973-ban A XIX. századi építészeti fényképezés címmel jelent meg tanulmánya erről a műfajról, és ebben a korai műemléki fotográfiát tárgyalja az intézményes műemlékvédelem kontextusában. (Építés-Építészettudomány, 1974. 5: 3-4. pp. 559-564.) Az 1970-es években, amikor már az avantgárd mozgalom élén állt, tovább folytatta fotótörténeti kutatásait. Kiemelkedik ezek közül a Karlovits Károllyal együtt írt nagy tanulmánya, katalógusa a dagerrotípiá hazai elterjedéséről és a korai fényképészeti műtermekről, azok alapítóiról. (K. KARLOVITS – L. BEKE: The beginnings of Photography in Hungary. Szent István Király Múzeum közleményei: C sorozat (1983) p. 249-267.)

Mauer Dórával közösen rendezte a mérőföldkönek számító Expozíció -fotó/művészet című kiállítást (Hatvany Lajos Múzeum, 1976. október 24-1977. január 31.) arról, hogy miként vált a fénykép a konceptuális művészet és a képzőművészek médiumává. Ezt követte később a Pécsi Józsefről írt tanulmánya A fénykép varázsa című kiállítási katalógusban (1989), majd az olyan projektjei, mint a Montázséhség címmel elindult vitában való aktív részvétele az 1960-1970-es években. A fotómontázzsal és a képalkotás új formáival kapcsolatos kutatásainak egyenes folytatása 1980-ban a Moholy-Nagy László munkásságáról (Corvina, Budapest, 1980) megírt könyve.

Mindeközben érdeklődésének fókuszában állt az is, hogy korának új technikái – telefax, fotókópia, xerox, videó - hogyan változtatták meg a művészetet az 1970-1980-as években. A Múcsarnok igazgatójaként folyamatosan teret adott annak bemutatására, hogy az intermediális és technikai alapú művészet hogyan hódít teret a fiatalok körében. 1983-ban Bán Andrással kiadták a régen várt, hiánypótló Fotóelméleti szöveggyűjteményt. Tagja volt annak a kiállítás-előkészítő csoportnak,

amely Velencében, 1987-ben *Nel Raggio dell'Utopia* címmel a magyar fotográfusnőknek állított emléket, tanulmányát *Donne nella storia della fotografia ungherese* címmel írta. Beke László elméleti munkássága mellett nagy hatású az a művészetszervező tevékenysége, amelynek egyik fontos pillére a művészekkel fenntartott szakmai és baráti kapcsolatainak hatalmas hálózata volt. Erre is visszavezethető a művek mély ismerete és interpretálása, amelynek mindenki tanúja lehetett, aki hallgatta tárlatvezetéseit és előadásait. Úgy írt és beszélt Bódy Gáborról, Erdély Miklósról, Mauer Dóráról, Hajas Tiborról, Pauer Gyuláról, Vető Jánosról, Érmezei Zoltánról, Tóth Györgyről és másokról, hogy történetek százait őrizte róluk. Mivel akadémiai keretek között őt tekintették a fotótörténet szakértőjének, Beke László lett a szerzője az 1970-1980-as években megjelent művészettörténeti kézikönyvek fotóművészettel foglalkozó fejezeteinek, ezek legelső kötetében a Fényképezés és képzőművészet kapcsolatáról írt (*Művészet Magyarországon 1830-1870*. Budapest, 1981. pp. 156-163, 504-526.). Ezt követték a *Magyar Művészet 1890-1919*. (Budapest, 1981. pp. 539-545.) és a *Magyar Művészet 1915-1945*. (Budapest, 1985. pp. 407-411, 541-547.) című kiadványok publikációi. A Múcsarnok igazgatójaként emlékezetes és inspiráló médiaművészeti kiállítások egész sorának létrehozásában vett részt alkotótársaival, köztük Peternák Miklóssal együtt. Ennek első nagy bemutatója a Pillangóhatás, majd a Perspektíva, végül a találmányokra összpontosító Intuíció, invenció, innováció kiállítások voltak, mindegyik a kiterjesztett művészetfogalom koncepciójának jegyében született. Foglalkozott Székely Bertalan mozgástanulmányaival is, erről 1992-ben jelent meg Szóke Annamáriával közösen szerkesztett kiadványa.

A kétezres évek elején ismét két fontos akadémiai kiadvány szerzője: 2004-ben a Magyar Tudományos Akadémia képzőművészeti kincsei című kötetben Schrecker Ignácra, Ellinger Edérre, Uher Ödönre és Strelisky Lipótra írt, majd öt évvel később az *Európa színpadán (Magyarország ezeréves hozzájárulása az európai közösség eszméjéhez*, Budapest, 2009) címmel jelent meg egy fontos kötet a magyar történelemről és művészetről európai nézőpontból. Ennek ő írta a Képelemzések fejezetét a 20. század ikonikus fényképeiről és alkotóiról. Így kerültek be, valószínűleg az ő válogatása alapján Kassák Lajos, Langer Klára, Balogh Rudolf, Kálmán Kata, Áta Kandó és mások művei. Fotótörténeti munkái közül ki kell emelni a magyar mozdulatművészettel kapcsolatos művészeti és társadalomtörténeti kutatásait, erről könyv (2013) és kiállítás is született az Iparművészeti Múzeumban.

Az elmúlt években folyamatosan sürgette a magyar fotográfia történetének monografikus feldolgozását, és habár ez nem valósult meg, javasolt tematikái máig érvényesek. Követve a legújabb trendeket és művészettörténeti váltásokat, úgy látta, hogy a nagy monográfiák írása helyett, még inkább azok mellett, a digitális alapú feldolgozási módszereké a jövő és ezzel kapcsolatban a hálózatkutatásokban és az adatbázis építésben látta a művészet-, és fotótörténetírás, valamint értelmezés új lehetőségeit. Támogatója és szellemi szponzora volt minden jó kezdeményezésnek és projektnek. A számos példa közül megemlíthetjük az Akadémia Művészeti Gyűjteményében megrendezésre került *19. századi fényirdák Pesten és Budán* című építészettörténeti-fotótörténeti kiállítást (2008), vagy akár a *Magyarország 19. századi művészete* című kézikönyvet (2018). E kötet fotótörténeti fejezeteinek szerzői akkor tekintették véglegesen lezártnak és lezárhatónak az írásaikat, amikor Beke László átnézte, és jóváhagyta azokat. Különösen fontos volt számára a Látásra nevelés. Kiadta Kepes György. (Budapest-Eger, 2008) című könyv megjelentetése, Kepesben a posztmodern korszakban bekövetkező vizuális paradigmaváltások - visual studies, vizuális antropológia, képanropológia – megalapozóját és előfutárát látta. Szinte lehetetlen csak a fotótörténeten belül is áttekinteni és összegezni munkássága hatását,

ehhez sokkal több időre lesz szükség. Egy biztos, óriási szerepe volt abban, hogy a konceptuális fotó, az avantgárd fotó, a progresszív és experimentális fotó, a fotómontázs és általában a magyar fotográfia történetének napjainkig tartó fejlődéstörténete a művészettörténet részévé váljon. Tekintélyével és tudásával mindent megtett e két diszciplína együttműködéséért. E kapcsolat megerősítését szolgálta a *Monument Fixed (The Nineteenth Century Process of „Musealization” in Hungary and Europe*. Budapest, 2006.) címen megjelent tanulmánya a dokumentum fotográfia és a kultúrtörténeti vagy művészettörténeti emlékek kapcsolatának elemzéséről. Ebben a következőket írja „A mai művészettörténet-tudomány közkeletűen elfogadott alapfeladata a „nyombiztosítás” (németül: *Spurensicherung*), s ennek a feladatnak volt akkor a legszofisztikáltabb eszköze a fénykép, mely azonban igen gyorsan túlhaladta önmagát és egyszerre önálló művészetté és médiummá vált s mint ilyen, képes volt visszahatni a saját tárgyára.”

Számtalan publikációja és kiállítása mellett mindenkire hatott gondolkodásmódjának szabadsága, kritikus, semmit magától értetődő evidenciának nem tekintő hozzáállása. Azt a hatalmas hazai és nemzetközi ismeretanyagot, amellyel rendelkezett, újabb és újabb kérdések és összefüggések megfogalmazására használta fel. Partnereivel minden szituációban a teljesség igényével beszélgetett, tudva azt, hogy ha így cselekszik, akkor azzal – a gondolatcsere nyomán bekövetkező változásoknak köszönhetően, vagy pusztán az akkor, és ott tett gesztusokkal és kijelentésekkel - maga is művészetet hoz létre. Hitte és vallotta – példaképe Joseph Beuys nyomán – hogy az elit-kultúra és a hétköznapi tevékenységek kultúrája és művészete között nincsenek éles határvonalak. Erről 1973-ban így írt egy kiállítás kapcsán: „Nincs olyan jelentéktelen mozzanata életünknek, amely ne mozdíthatna el a jelentős felé. ... Értékrendünk vizsgálta elkerülhetetlen”. Példák sokaságával volt kész minden alkalommal megosztani tapasztalatait és gondolatait a tudomány, a művészet és az élet szoros szövetségéről, máskor pedig tudományos tervek és koncepciók építésében vált néhány pillanat alatt vezéregyéniséggé. Életének folyamatosan jelenlévő és talán az egyik legfontosabb része volt az oktatás és tanítványainak támogatása, doktoranduszok és a jövő kutatóinak vizuális kultúráját alakította. A *Műalkotások elemzése* (Budapest, 1986) című, több kiadást megért gimnáziumi tankönyvén kívül hagyományos egyetemi tankönyvet nem írt, de előadásain, tárlatvezetésein és kiállításain, amelyeket lankadatlan erővel tartott élete utolsó éveiben is, folyamatosan kurrens tudást nyújtott hallgatói számára.

A Magyar Fotótörténeti Társaság szeretettel és büszkén emlékezik Beke Lászlóra, és folytatni kívánja a gazdag szellemi örökségből rá hagyományozott feladatokat.

Cs. Plank Ibolya